

Johannes 19:5-16: Jezus voor Pilatus = De voorbereiding van zijn zelfopoffering als paaslam

Johannes 19 (NBV):

¹ Toen liet Pilatus Jezus geselen....⁴ Pilatus liep weer naar buiten en zei: 'Ik zal Hem hier buiten aan u tonen om u duidelijk te maken dat ik geen enkel bewijs van zijn schuld heb gevonden.'

⁵ Daarop kwam Jezus naar buiten, met de doornenkroon op en de purperen mantel aan. 'Hier is Hij, de mens,' zei Pilatus.

⁶ Maar toen de hogepriesters en de gerechtsdienaars Hem zagen begonnen ze te schreeuwen: 'Kruisig Hem, kruisig Hem!' Toen zei Pilatus: 'Neem Hem dan maar mee en kruisig Hem zelf, want ik zie niet waaraan Hij schuldig is.'

⁷ De Joden zeiden: 'Wij hebben een wet die zegt dat Hij moet sterven, omdat Hij zich de Zoon van God heeft genoemd.'⁸ Toen Pilatus dat hoorde werd hij erg bang.

⁹ Hij ging het pretorium weer in en vroeg aan Jezus: 'Waar komt U vandaan?' Maar Jezus gaf geen antwoord. ¹⁰ 'Waarom zegt U niets tegen mij?' vroeg Pilatus. 'Weet U dan niet dat ik de macht heb om U vrij te laten of U te kruisigen?' ¹¹ Jezus antwoordde: 'De enige macht die u over Mij hebt, is u van boven gegeven. Daarom draagt degene die Mij aan u uitgeleverd heeft de meeste schuld.'

¹² Vanaf dat moment wilde Pilatus Hem vrijlaten. Maar de Joden riepen: 'Als u die man vrijlaat bent u geen vriend van de keizer, want iedereen die zichzelf tot koning uitroept pleegt verzet tegen de keizer.'¹³ Pilatus hoorde dat, liet Jezus naar buiten brengen en nam plaats op de rechterstoel op het zogeheten Mozaïekterras, in het Hebreeuws Gabbata.

¹⁴ Het was rond het middaguur op de voorbereidingsdag van Pesach. Pilatus zei tegen de Joden: 'Hier is Hij, uw koning.'

¹⁵ Meteen schreeuwden ze: 'Weg met Hem, weg met Hem, aan het kruis met Hem!' Pilatus vroeg: 'Moet ik uw koning kruisigen?' Maar de hogepriesters antwoordden: 'Wij hebben geen andere koning dan de keizer!'¹⁶ Toen droeg Pilatus Hem aan hen over om Hem te laten kruisigen.

Hoe moeten we het verhaal van Jezus' proces voor Pilatus lezen? Oppervlakkig gezien lijkt het te gaan om iemand die slachtoffer wordt van de haat van de joodse leiders en van het onrecht van Pilatus. Daar kun je dan de algemene boodschap aan verbinden: 'Sta wantrouwend tegenover kerkleiders en alle autoriteiten, want die laten zich vaak leiden door eigenbelang.'

Toch hebben we daarmee de kern niet te pakken. Die blijkt uit een veelbetekenende tijdsaanduiding die Johannes in z'n verhaal zet: 'Het was rond het middaguur op de voorbereidingsdag van Pesach' (19:14). Hiermee volgde Johannes de Romeinse tijdsindeling; naar nu vertaald was het vrijdagmorgen omstreeks zes uur, pal voor Pesach. Donderdagavond had Jezus met zijn leerlingen het pesachmaal gegeten, inclusief het paaslam. En vrijdagavond begon de pesach-sabbat, het begin van de pesachweek. Met Pesach stonden de Joden stil bij het feit dat God Israël uit Egypte, van de farao had bevrijd. Onverdiend, want ze konden pas gaan nadat ze allemaal een lam geslacht hadden.

Johannes' tijdsaanduiding geeft zo een ongekende diepte aan het proces voor Pilatus. Al hadden Pilatus en de joodse leiders het absoluut niet door, in feite vond hier de voorbereiding plaats van Jezus' zelfopoffering als paaslam. Niet voor niets vermeldt Johannes in het begin van z'n evangelie de uitspraak van Johannes de Doper die, wijzend naar Jezus, zei: 'Daar is het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt' (1:29). En nu was het zo ver.

Door dit verdrietige verhaal over Jezus' proces worden wij dus dankbaar gestemd voor het feit dat Hij bereid was zich voor ons op te offeren. Dankbaar, want dat aangrijpende gebeuren geeft kleur aan ons leven: het is door zijn zelfopoffering dat de macht van het kwaad gebroken is. Satan en ook ons falen hebben niet het laatste woord. We kunnen gerust zijn over Gods liefde en over onze toekomst.

1 Pilatus' verhoor van Jezus

Het proces bij Pontius Pilatus bevat twee fasen. Je kunt zelfs verdedigen dat er in feite twee processen hebben plaatsgevonden. Het eerste proces mondt uit op het besluit van Pilatus: 'Ik laat Hem geselen en daarna laat ik Hem vrij.' Na de geseling laat Pilatus de toegetakelde Jezus zien aan de verzamelde kerkleiders, met de verklaring: 'En nu laat ik Hem vrij.'

De kerkleiders reageren verontwaardigd: 'Hij mag helemaal niet vrij komen. Hij moet aan het kruis!' Daarop reageert Pilatus: 'De beklagde heeft niks gedaan waarom Hij een doodvonnis zou verdienen. Wat mij betreft is Hij een vrij man. Willen jullie Jezus aan het kruis hebben, dan moeten jullie zelf maar een nieuw proces voeren en met nieuwe feiten komen, en dan het doodvonnis uitspreken.'

De leiders zeggen dan: 'Er is helemaal geen nieuw proces nodig, want wij beschikken over meer belastend materiaal: Jezus heeft zich uitgemaakt voor Gods Zoon en zich hiermee schuldig gemaakt aan godslastering. Daarom hebben wij al uitgesproken dat Hij de doodstraf verdient.'

En dan start Pilatus het tweede proces. Het begint ermee dat verteld wordt: 'Toen Pilatus dat hoorde werd hij erg bang' (19:7). Hij ging het pretorium weer in, samen met Jezus natuurlijk, en begon een nieuw verhoor.

De vraag is nu: 'Waarom werd Pilatus bang?' Soms wordt gedacht dat z'n bijgeloof werd geactiveerd: 'Tjonge, zouden we te doen hebben met een godenzoon?' Om daar duidelijkheid over te krijgen vraagt hij dan: 'Waar komt u vandaan?' Ofwel: 'Bent u goddelijk of menselijk?'

In deze benadering zou Pilatus er bang voor zijn de woede van de goden over zich op te roepen.

Ik denk dat er een andere reden was voor de bangheid van Pilatus. Hij begreep nu opeens hoe diep de zaak bij de joodse leiders zat. Zij waren immers monotheïsten: ze geloofden in één, ondeelbare God. Door zich op één lijn te stellen met God was Jezus in botsing gekomen met het hart van hun godsdienstige overtuiging. Hierdoor werd het Pilatus opeens duidelijk dat hij geen enkele ruimte had om nog te manoeuvreren. Er kon zomaar een godsdienstig oproer losbarsten.

En zo begon het tweede proces, met eerst weer een nauwkeurig verhoor: 'Waar komt u vandaan?' (19:9) Dat Jezus afkomstig was uit Galilea, was hem intussen bekend (vergelijk Lucas 23:6-7), maar wat viel er nog verder over zijn herkomst te zeggen? Daarmee zou hij misschien ook antwoord krijgen op de vraag: 'Wat bent U eigenlijk voor iemand?'

'Maar Jezus gaf geen antwoord' (19:9), staat er dan. Dat was die nacht het patroon bij Jezus. Hij antwoordde wel als er rechtstreeks gevraagd werd naar Hem als de Christus, de koning, maar voor de rest zei Hij niks tegen het sanhedrin, tegen Herodes en nu ook weer tegen Pilatus.

Waarom dat refrein: 'Hij zweeg'? Allereerst omdat uitleg door Hem overbodig was. Dat had Jezus al verklaard tegenover Kajafas: 'De hogepriester ondervroeg Jezus over zijn leerlingen en over zijn leer. Jezus zei: 'Ik heb in het openbaar tot de wereld gesproken. Ik heb steeds onderricht gegeven op plaatsen waar de Joden bij elkaar komen, in synagogen en in de tempel, en nooit heb Ik iets in het geheim gezegd. Waarom ondervraagt u mij? Vraag het toch aan de mensen die Mij gehoord hebben, zij weten wat Ik gezegd heb.'" (18:20-21)

Maar dat gold voor het joodse sanhedrin en natuurlijk niet voor de heiden Pilatus. Er was daarom nog een andere reden waarom Jezus telkens bleef zwijgen: Hij wilde niet meewerken aan het onrecht dat gaande was. Altijd was Hij actief geweest om de waarheid aan het licht te brengen, tenminste voor zover dat opbouwend was. Maar hier werd de waarheid misbruikt om uiting te geven aan haat, om zijn ondergang te realiseren. En daar wilde Jezus niet aan meewerken en daarom sprak Hij niet.

Op deze manier toonde Hij zijn overwicht. Hij mocht dan een gevangene zijn, in feite was Hij de meerdere: Hij bepaalde wanneer Hij sprak en hoe Hij sprak.

In reactie op dit stilzwijgen van Jezus wordt Pilatus kwaad: 'Waarom zegt u niets tegen mij?' vraagt Pilatus. Uit deze woorden spreekt een zekere minachting. Per slot van rekening is hij Romein en nog de stadhouder ook. En wie is Jezus? Alleen maar een Jood, die bovendien gevangen is.

Pilatus vervolgt: 'Weet U dan niet dat ik de macht heb om U vrij te laten of U te kruisigen?' (19:10) Met andere woorden: 'Besef goed dat spreken in uw voordeel kan zijn. Ik beschik immers over uw vrijheid, over uw leven en dood.'

Maar dan zet Jezus Pilatus op z'n plaats: 'De enige macht die u over Mij hebt, is u van boven gegeven' (19:11). Deze uitspraak kun je op twee manier duiden.

Allereerst religieus. Dan zegt Jezus hetzelfde als Paulus zegt in Romeinen 13:1, namelijk dat de overheid van God komt. In feite spoort Jezus Pilatus daarmee aan: 'Wees maar bescheiden, want alle macht die u hebt komt uiteindelijk bij God vandaan.'

Je kunt Jezus' woord ook politiek duiden. Dan verklaart Jezus: 'Macht? Menselijk gezien hebt u macht over Mij doordat het sanhedrin Mij aan u heeft overgedragen.' Maar ook dan geldt natuurlijk dat achter dat menselijk handelen God handelt.

Verhelderend is hierbij aan te halen wat al tijdens het eerste proces was gebeurd. Pilatus zei toen tegen de Joodse leiders: 'Neem Hem dan mee, en veroordeel Hem volgens uw eigen wet.' Maar de Joden wierpen tegen: 'Wij hebben het recht niet om iemand ter dood te brengen.' Dit lijkt alleen een steekspel van twee partijen, maar de tekst vervolgt: 'Zo ging de uitspraak van Jezus in vervulling waarin Hij aanduidde welke dood Hij sterven zou.' (18:31-32) Met andere woorden: Pilatus was nodig om Jezus gekruisigd te krijgen. Zo alleen immers kon Hij plaatsvervangend de vloek dragen die op ons rustte.

Terug naar het proces. Jezus stelde zich dus kritisch op tegenover Pilatus, in mijn woorden: 'U schernt ermee dat u macht hebt over Mij? Die macht geldt inderdaad sinds Ik aan u ben overgeleverd. Maar de hoofdpersoon hier is God. Hij heeft u ingeschakeld. Dus moet u zich maar niks verbeelden.'

Jezus voegde eraan toe: 'Daarom draagt degene die Mij aan u uitgeleverd heeft de meeste schuld.' Alle deelnemers staan dus schuldig. Pilatus én het sanhedrin. Want menselijk gezien is Jezus één en al onschuldig. Ze hadden Hem dan ook vrij moeten laten. Maar dat deden ze niet. Intussen was de schuld van Kajafas en van het sanhedrin het grootste. Pilatus werd min of meer door hen gedwongen onrecht toe te passen, al kon hij zich daar natuurlijk nooit achter verschuilen.

Onvoorstelbaar, deze reactie van Jezus. Hij stond daar, geradbraakt door de lange slapeloze nacht en de gruwelijke geseling. En toch was Hij intens betrokken bij wat er gaande was. Dat zouden wij niet kunnen opbrengen. Als wij door pijn geteisterd en met moeiten geconfronteerd worden, worden we gauw egocentrisch. Dan zijn we doof voor wat er rond ons speelt en heel prikkelbaar. Maar Jezus kon de realiteit nog altijd genuanceerd zien; ook bleef Hij 100% rechtvaardig tegenover zijn vijanden en tegenover die oneerlijke heiden Pilatus.

'Vanaf dat moment wilde Pilatus Hem vrijlaten', staat er dan (19:12). Heel opmerkelijk. Pilatus liet zich dus niet leiden door z'n ergernis over Jezus' terechtwijzing. Blijkbaar was hij getroffen door Jezus' houding en woorden. Mogelijk ook begon z'n geweten te spreken. Maar dat was niet voldoende. Hij bleef zwak; ook bleef hij z'n eigenbelang voorop zetten en gaf hij ruimte aan de haat van de kerkleiders, met als resultaat: hij trad niet echt op als réchter en al helemaal niet als een rechtvaardig rechter.

Deze gang van zaken kan bij ons afkeer oproepen: 'Treurig hoe hij zich heeft gedragen.' Dat is waar. Maar beslissend is dat we gestimuleerd worden tot dankbaarheid: Christus was bereid zich voor ons op te offeren! Dat verdienen we niet. En toch wilde Christus voor ons het paaslam zijn. En daarbij werd Pilatus ingeschakeld. Niet hij is dus de hoofdpersoon van deze nare geschiedenis maar Christus. We merken hier zijn diepste verlangen: Hij wil ons vergeving kunnen schenken en recht op het eeuwige leven. Hij wil het bereiken dat wij het goed hebben. Daarom liet Hij dit allemaal bij Pilatus gebeuren. Om die reden hebben wij het over goede vrijdag. Het is waar, die dag vond er vreselijk onrecht plaats. Verbijsterend allemaal. Maar dominant is dat we in dit alles Gods liefde voor ons werkzaam zien.

2 Pilatus' veroordeling van Jezus

In feite zei Pilatus tegen de kerkleiders: 'Jezus is ongevaarlijk en daarom laat ik Hem vrij.' Maar de leiders reageerden: 'Als u die man vrijlaat bent u geen vriend van de keizer, want iedereen die zichzelf tot koning uitroept pleegt verzet tegen de keizer' (19:12).

Pilatus tilde niet zo zwaar aan de beschuldiging dat Jezus zichzelf als koning zag. Hij maakte kennelijk onderscheid tussen twee soorten. Je had een godsdienstige koning of Messias: dat was iemand die er ideeën op nahield en leerlingen had. Zo iemand was Jezus. En je had een politieke Messias: die was gevaarlijk, want deed aan rebellie en hield er soldaten op na. Maar dat was hier niet aan de orde.

Hiertegenover zeiden de joodse leiders dus: 'Iedereen die zich bij ons voor Messias uitgeeft is per definitie een rebel.' Dat klopte niet met de manier waarop Jezus zich had opgesteld. Hij had juist gezegd: 'Geef wat van de keizer is aan de keizer' (Lucas 20:25). Dat wisten ze, maar ze hadden er belang bij Hem nu als een opstandeling neer te zetten, want daar kon Pilatus niet aan voorbijgaan.

En toen zwichtte Pilatus. Hij wilde per se in de gunst blijven bij de keizer. Hij was immers door de keizer benoemd en moest aan de keizer verantwoording afleggen. In het goed-geordende Romeinse rijk kon je je als bestuurder niet alles veroorloven: als je je schuldig maakte aan wanbestuur, kostte je dat je carrière en mogelijk zelfs je leven. Natuurlijk had Pilatus z'n gelijk kunnen bewijzen, want zowel Herodes als hij stonden op één lijn in hun beoordeling van de zaak. Maar ja, de keizer was een overgevoelig man. En tot nu toe was Pilatus' staat van dienst in Judea bepaald niet denderend. Hij had veel bloed vergoten en veel onrust veroorzaakt. Om dit alles ging hij opzij voor de argumentatie van de leiders. Z'n carrière en z'n leven waren hem kostbaarder dan het leven van een onschuldige.

En dan volgt de afsluiting van het proces. Johannes komt met precieze aanduidingen: Pilatus 'liet Jezus naar buiten brengen en nam plaats op de rechterstoel op het zogeheten Mozaïekterras...Het was rond het zesde uur op de voorbereidingsdag van Pesach.' (19:13-14) Pilatus ging dus naar het plein voor de burcht. Tegen de Romeinse gewoonte in hield hij dit deel van het proces niet binnen, want eerder was al gemeld: de joodse leiders gingen niet naar binnen 'om zich niet te verontreinigen voor het pesachmaal' (18:28). Een bittere mededeling. Zij wilden beslist buiten blijven om zo deel te kunnen nemen aan het pesachfeest, maar hét paaslam werd door hen afgewezen...

Dit geeft aan dat we er goed aan doen niet op te kijken tegen kerkmensen of kerkleiders. Het kan zo maar gebeuren dat zij zich, met al hun godsdienstigheid, afzetten tegen de Heer van de kerk.

Het proces ging verder. 'Pilatus zei tegen de Joden: 'Hier is Hij, uw koning.' Meteen schreeuwden ze: 'Weg met Hem, weg met Hem, aan het kruis met Hem!' (19:14-15) Deze passage moeten we niet uitleggen als een venijnig spel van Pilatus, die z'n wrok tegen Jezus en de Joden in spot omzette. Nee, dit is een tweegesprek waarin hij duidelijkheid schept over de aanklacht en het vonnis.

Eerder had Pilatus het eerste proces afgerond met de uitspraak: 'Hier is Hij, de mens.' Daarmee zei hij: 'Jezus heeft zijn straf gehad, ik laat Hem vrij.'

Nu zei hij tegen z'n toehoorders: 'Hier is Hij, uw koning', waarmee hij verklaarde: 'Uw aanklacht is dat Hij zich heeft uitgemaakt voor uw koning?' De kerkleiders bevestigden dit: 'Ja, inderdaad', en ze kwamen meteen met de eis: 'Weg met Hem, aan het kruis met Hem'. Dit werd schreeuwend bijgevallen door de samengestroomde mensen.

Toen kwam Pilatus met een bevestiging van hun eis: 'Begrijp ik het goed: Hij die terechtstaat als jullie koning moet gekruisigd worden? 'Inderdaad', zeiden ze, we erkennen alleen Caesar. Deze Jezus, die zich als koning uitgeeft, moet worden terechtgesteld.'

Dit laatste werd overigens alleen gezegd door de opperpriesters. Die waren voornamelijk van de richting van de sadduceeën en die stonden politiek aan de kant van de Romeinen. In hun mond was het dus geen huichelarij om te zeggen: 'Wij hebben geen andere koning dan de keizer!' (19:15)

De andere aanwezigen hielden zich toen waarschijnlijk stil. Even hiervoor hadden ze voor Barabbas gekozen en die had zich tegen de keizer afgezet. Maar ze stemden wel in met het vonnis: 'Aan het kruis.'

En dan vertelt Johannes: 'Toen droeg Pilatus Hem aan hen over om Hem te laten kruisigen.' Daarmee zijn we op het dieptepunt gekomen. Zo ver ging hun afkeer van God en van Jezus. Daarover moeten we geen ach en wee roepen. Er waren verzachtende omstandigheden. Wel had Jezus iets van zijn glorie laten zien door de wonderen die Hij gedaan had. Maar zijn glorie was grotendeels verborgen geweest en daarom waren ze tot op zekere hoogte onwetend.

Maar waar gaat het hier vooral om? De voorbereiding van Christus' zelfopoffering als paaslam. Het zou erg zijn als wel ontroerd zouden raken door het leed dat Jezus werd aangedaan maar daarna over zouden gaan tot de orde van de dag. Johannes' bedoeling is ons er dankbaar voor te maken dat Christus bereid was zich voor ons op te offeren. Natuurlijk is dat een verdrietig verhaal. Maar het belangrijkste is dat we ons verwonderen: dat Hij er zoveel voor over had om ons Gods blijvende gunst te bezorgen.